

PARALI ASKERLERDEN SAVUNMA SANAYİ PERSONELLERİNE: SAVAŞIN EYLEYENLERİ

Onur SEYİTOĞLU

Y.L. Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
onurseytoglu@yahoo.com

Özet

Milliyetçilik anlayışının etkisiyle ortaya çıkan vatandaş orduları dışında tarihin her döneminde ordular dış kaynaktan beslenmiştir. Çalışma, orduların dış kaynağa bağlı olarak değişimini neden-sonuç ilişkisi içerisinde, paralı askerler ve şirket çalışanları özelinde anlamayı amaç edinmiştir. Paralı askerlik, askeri şirketlere dönüşmüş, askeri şirketler de ağırlıklı olarak teknolojiyi savaşta kullanılabilir hale getiren mühendisliğe ağırlık vermiştir. Bu da şirket çalışanlarının niteliğini değiştirmiş, cephede savaşan askerlerin yerini teknoloji geliştiren ve üreten personeller almıştır. Orduda dış kaynak kullanımı dışa bağıllığı çağrıştırmakta, tam bağımsızlık için savunma sanayinde milli hamlelere ihtiyaç duyulmaktadır. Zira günümüz bağımsız devletlerinin sınırları, vatandaş ordularının yapmış olduğu savaşlarla çizilmiştir.

Anahtar kelimeler: Savaş, Paralı Askerlik, Özel Askeri Şirketler, Savunma Sanayi, Askerlik İşi

Abstract

Apart from civil militaries which have emerged as a result of nationalism, throughout history militaries have always depended on external sources. This study aims to investigate the shift of externally dependent militaries within the context of a cause and effect relationship and to specifically understand mercenary and employees. Mercenary has become a military company primarily focused on engineering technologies that are useful in warfare. This has changed the purpose of the employees, soldiers who fight at

fronts have been replaced with personelles that produce and improve technology. The use of external sources in the military connotes external dependence, for complete sovereignty national moves are needed in the defense industry. However the borders of existing independent nations have been drawn by civil armies.

Keywords: War, Mercenaries, Private Military Company, Defense Industry, Military Service

Giriş¹

Ulaşılabilen veriler ışığında insanlık tarihinin yalnızca %7'si savaşız geçmiş, yaklaşık 341,7 milyon insan savaşlarda can vermiştir (Şengönül, 2019: 15). Bu sayılar göz önüne alındığında savaşın insanın olduğu her çağda ve mekânda ifade gücü bulabildiği görülebilmektedir. Savaş olgusu, devletlerin varlık kazanmasına dair geliştirilen zora dayalı tahakkümü temel alan teoriler ve bunun yanında günümüz modern devletleri olarak ele alınabilecek olan gerek ulus devletler gerekse bağımsızlık savaşları neticesinde varlık kazanan üçüncü dünya ülkelerinin oluşmasında temel değişken olmuştur (Tilly, 1985; Altınay, Bora, 2002: 140). Devletlerin varlık kazanmasından önce örgütlü şiddet olarak ele alınan devletlerle birlikte adına savaş denilen güç mücadelesinden daha önemli olan husus savaşlardır yani askerler. Buradan hareketle çalışma askerliği iş olarak değerlendirmekte, paralı askerlik, askeri şirketler ve savunma sanayinin birbirine bağlı olarak göstermiş olduğu gelişimi konu edinmektedir.

Savaşın eyleyenlerinin dış kaynak kullanımına bağlı olarak dönüşümünün konu edinilmesi dolayısıyla çalışmanın temel kaygısı, maddi çıkar odaklı savaşan askerlerin, şirket bünyesinde teknoloji geliştiren personellere dönüşme sürecinin yorumsamacı

¹ Bu çalışma "Bir Şiddet Biçimi Olarak Savaşın Sosyolojik Analizi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

bir bakış açısıyla tarihsel olarak anlaşılmaya çalışılması olarak belirlenmiştir. Zira askeri alanda dış kaynak kullanımı farklı biçimlerde sürekli olarak başvurulan bir yöntem olmuş bunun yanında arz talep ilişkisi olarak günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Asker terimi her dilde her coğrafyada üniformalı, silahlı, devletten aldığı güçle öldürme yetkisine sahip, kendi iradesiyle ölmeyi kabul etmiş olan kişidir. Toplayıcı avcı yaşam biçiminden günümüze kadar insanın savunulma ihtiyacı, askerliğin de bu ihtiyaca cevap veren konumda olması dolayısıyla askerlik toplumsal bir sınıf olarak kabul görmüş ve toplumsal tabakalaşmada üst sınıflara konumlandırılmıştır. Toplumsal tabakalaşmadan arınmış biçimiyle askerliğin “iş” olarak ele alınması, emek yoğun sermaye içindeki konumunu görebilmeyi sağlamaktadır. Linden (2017: 10) askerlerin yıkıcı, öldürücü, boyun eğdirici işlevlerinin yanında bayındırlık faaliyetlerinde de işlev sahibi olduğunu ifade etmekte, bu da askerlik işinin görünmez emek içerdiği hususunda yorumlanabileceği çıkarımını yapmayı sağlamaktadır.

Motivasyon kaynağı maddi kazanç elde etmek olan, Max Brebner’in “dünyanın en eski ikinci mesleği” olarak tanımladığı (Baydur, Çelik, 2021: 11) askerliğin iş olarak hangi anlama geldiğinin belirgin bir şekilde anlaşılabilmesi paralı askerlik, neredeyse insanlık, kesin olarak savaş tarihi kadar eskidir. Ancak standart bir düzlemde günümüze kadar gelmemiş, uluslaşma girişimleriyle gözden düşmüş büyük eleştirilere maruz kalmış, soğuk savaşın son bulmasından sonra kurumsal nitelik kazanarak askeri şirketler olarak küresel boyutlara ulaşmıştır. Askeri şirketler ülkelerin ihtiyaçlarına göre farklı alanlarda hizmetler vermekte bu yönüyle esnek bir yapıya sahiptir. Üçüncü dünya ülkeleri için sıcak çatışmalara hazır birlikler olarak varlık gösterirken, ordu birliğini sağlamış ülkeler için araştırma geliştirme faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Hazır birlikler geleneksel paralı askerlik anlayışıyla paralellik gösterirken,

teknolojik gelişmeyi merkeze alan hizmetlerin eyleyenleri asker olarak değerlendirilememekte, teknoloji geliştiren ve üreten ofis çalışanları olarak tanımlanabilmektedir. Ortak payda ise savaşın devamlılığında aynı yerde konumlanmalarıdır. Gerek geleneksel paralı askerlerin gerekse teknoloji geliştiren ve üreten şirket çalışanlarının temel kaygısı askeri bir caydırıcılık için yetenek ve bilgisini kullanıyor olmasıdır.

Toplumsal Sınıf Ve Savaşçı Tahakkümün Ortaya Çıkışı

Kurumsallaşmış ordular aracılığıyla girilen güç mücadelesi olarak savaş olgusu TDK'ye göre "devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk, cidal" olarak tanımlanmaktadır. Savaş olgusu her ne kadar devletlerle ilişkili olarak açıklanıyor olsa da devletlerin ortaya çıkışından önce de izlerine rastlandığı tahmin edilmektedir. Bu izler şiddet görerek öldürülen insanlardan oluşan Sudan, Jebel Sahaba'daki antik mezarlıkta keşfedilmiştir. Ancak doğrudan savaş nedeniyle mi yoksa kan davası, ritüel infazları gibi savaş dışı nedenler dolayısıyla mı öldürülmüş oldukları belirsizdir (Fry, 2007: 53). Bir grup insanın şiddet yoluyla öldürülmüş olmaları, gruplar arasındaki mücadeleye işaret etmekte ancak savaş olarak değerlendirilmesi pek mümkün görülmemektedir. Kesin olarak savaştan bahsedilen en erken dönem ise ilk köylerin ve bununla birlikte statü farklılıklarının ortaya çıktığı, karmaşık bir sosyal düzen değişiminin yaşanmasına tekabül etmektedir (Warren, 1975; Fry, 2007: 56). Neolitik dönem olarak adlandırılan, yerleşik yaşam biçimine geçiş süreci, konar göçer yaşam biçiminden daha kalabalık insan gruplarının ortak mekân ve birlik duygusuyla hareket etmelerine olanak sağlayan gelişmeler, grup bilincini pekiştirerek şiddetin örgütlü biçiminin doğmasına zemin hazırlamıştır.

Neolitik dönem, kültürel, siyasi, ekonomik ve askeri anlamda günümüzü anlamada elzem bir sıçramadır. Zira modern olarak anılan kurumların büyük bölümünün kodlarını neolitik dönemde, insanlığın yapmış olduğu büyük sıçramada, bulmak mümkündür.

Neolitik dönem çok uzun bir süreci ifade etmesi dolayısıyla, insan hayatına savaştan önce sınıf kavramını, özel mülkiyet anlayışını, artı değer ekonomisini, tahakküm ilişkisini ve bütün bunların toplamında meydana gelmiş olan devlet yapısının temellerini atmıştır. Zira devlet bütün bunların organize eden meşru bir otoriteyi temsil etmektedir. Sosyal ve ekonomik ve politik değişimlerin büyük bölümü, temelleri neolitik dönemde ortaya çıkmış gelişmelerdir. Sosyal, ekonomik ve politik gelişmelerin yanında ilkel teknolojik gelişmeler ise neolitik dönem sonrası olarak ifade edilen maden devri ile birlikte ortaya çıkmıştır (Maleseviç, 2018: 148). İlkel teknoloji olarak adı geçen gelişmeler madenin işlenip, savaşta kullanılabilecek hale getirilmiş aletlere dönüştürülmesidir.

Askeri tarihçilere göre savaşmanın karakteristiğindeki dönüm noktası, bronz silahların ve savaş arabalarının icadı ve alayım yay ve demirden meydana gelmiş olan savaş aletlerinin ortaya çıkışıyla gerçekleşmiştir. Böylece savaşların gerçekleşme biçimi değişirken, bu değişimden toplumsal yapı da tabakalaşma özelinde nasibini almıştır. Zira savaşmak maksatlı teknoloji, kaynaklarının sınırlı olduğu pahalı madenlerden yapılan, işçilik isteyen, yüksek statülü eşyalar olup, küçük bir grubun erişimine açıktır. Toplumsal sınıf olarak askeri sınıfın ortaya çıkışında ve toplumsal hiyerarşinin varlık kazanmasında bu sınırlı erişim etkili olmuştur (Malaseviç, 2018: 149). Toplumsal tabakalaşmanın gelişimi, sosyal statü farklılıklarını ve göreve dayalı iş bölümünü de beraberinde getirmiştir. Yerleşik yaşam biçiminin en belirgin değişkeni olan tarıma dayalı üretimin gelişimi ve artı değer üretiminin ortaya çıkması iş bölümüne dayalı hiyerarşinin hatlarının keskinleşmesine olanak sağlamış, ihtiyaç fazlası üretimin muha-fazası ve paylaşımında görev alanlar din görevlisi, korunmasında görev alanlar da askerlere dönüşmüştür (Uzbilek, 2019).

Toplumsal tabakalaşma neolitik dönemin bir neticesi olmasının yanında devletlerin varlık kazanmasında da Oppenheimer (1997: 66)'e göre doğrudan belirleyici olmuştur. O'na göre devletlerin

ortaya çıkışında zıtlıklar belirleyicilik göstermektedir. Köylü ve çoban, emek harcayarak üreten ve üretileni çalan ya da ona el koyan, tarımın mümkün olduğu coğrafyada yaşayan ve yüksek rakımlı yaylalarda yaşayan olarak sahip olan ve olmayan arasındaki ilişki, eşitlikçi yaşam biçimini bozarak devletin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Oppenheimer, devletin kökenlerinde karşıtlık durumunun varlığını, ekonomik sömürgeci bağlamda ele almakta ve şöyle açıklamaktadır:

“Devlet, oluşumu sırasında tümüyle, varlığının ilk aşamalarında ise özünde ve neredeyse tümüyle, zafer kazanmış bir insan grubunun, yendikleri üzerindeki egemenliğini bir düzene bağlamak ve kendini içten gelecek ayaklanmalarla dıştan gelecek saldırılara karşı güvenceye almak amacıyla, yendiği gruba zorla kabul ettirdiği bir toplumsal kurumdur (Oppenheimer, 1997: 66).”

Zorlayıcı teoriler içerisinde bulunan Oppenheimer’in görüşlerinde de görüleceği üzere devletler çatışma yoluyla bir grubun diğer grup üzerinde kurmuş olduğu tahakküm neticesinde ortaya çıkmıştır. İradi ya da zora dayalı fark etmeksizin insan yaşamını düzenleyen, denetleyen ve savunan bir yapı olarak devlet zora dayalı ve/veya iradi tahakküm ilişkisi içerisinde işlevini kaybetmeden günümüze kadar gelmiş ve günümüzde neredeyse devlete bağlı olmadan yaşayan toplum kalmamıştır. Bunun temelinde de toplumların her şeyden önce savunulmaya olan ihtiyacı yatmakta, bu ihtiyaç da devletin öncelikli kurumu olan ordu yoluyla sağlanmaktadır. Burada devletlerin ortaya çıkışına dair olan görüşlerden daha önemli olan husus koruma, savunma, saldırma kavramlarından bahsedilebilmesidir.

Savaşın Eyleyenleri: Askerler

Devletlerin tekelinde bulunan daimî orduların varlık kazanmasıyla birlikte savaşma biçimlerinde büyük değişimler yaşanmış, karar vericisinin ve komutasının merkezileşmesiyle birlikte feodal yapıların, farklı ideoloji ya da dinlerin birbiriyle

savaşı son bulmuş, farklı grupların savaşlarını devletler ve onların öncelikli kurumları olan ordular almıştır (Bröckling, 2008: 23). Orduların görevi ise Bröckling'e (2008: 24) göre "Fiziksel şiddeti etkili bir biçimde kullanarak, hasmının savaşma ve mücadele etme yetenek ve imkanlarını yok etmek ya da en azından onu savaşamayacak duruma getireceğine ve saf dışı bırakabileceğine kesinlikle ikna ederek, dolaylı bir tehdit kullanmaktır. Fiziksel şiddete başvurma tekelinin uygulayıcıları için, öldürme yasağı kısmen kaldırılmıştır." Görüldüğü üzere ordu meşruiyet üzerine kurulmuş olup, sahip olduklarıyla karşısındaki güce üstünlük sağlamak için varlık kazanmış bir kurumdur.

Ordular, meşruiyetini devletten almakta, devletlerin sürdürülebilirliği bağlamında belirleyicilik göstermektedir. Orduların fiziksel şiddet, öldürme gibi kamusal olarak suç teşkil eden davranışlarda serbest olmasının temelinde meşru devlet yapıları belirleyicilik göstermektedir. Zira meşru olarak varlık kazanmış olan devletin, kendisini savunan ve bekası için öldüren ve ölen bir kuruma serbestlik tanınması doğaldır. Öyle ki gümümüzde ordu kurumu yalnızca savaşlarda işlev sahibi olmayıp barışın da güvencesidir. Asli vazifesi güç mücadelesinde üstünlük kurmak olan orduların yapısal olarak kuvvetli olmaları olası savaş ilanını da azaltmakta ve barış döneminin devamlılığını sağlamaktadır. Başka bir deyişle orduların caydırıcılık gücü barışın güvencesidir ve sürdürülebilir olmasında belirleyicidir.

Ordular tanımlanırken genellikle merkezi bir yönetime bağlı olan savunma ve yeri geldiğinde taarruz edebilen kurumlar olarak ele alınmaktadır. Bu genel tanımlama, tarih boyunca var olan ve ihtiyaç, zaman, teknoloji gibi değişkenler dolayısıyla değişime uğrayan ordu kurumunu anlamaya yetmemektedir. Bir kurum olarak ordular gelişim, değişim ve dönüşüm geçirerek farklılaşmıştır. Taktik ve stratejinin yanında nüfus ve bünye bağlamında da farklılık göstermiş farklı yöntemler kullanılarak toplanan askerle vücut bulmuştur. Buradan hareketle düzenli, zorunlu, gönüllü, paralı, profesyonel gibi nitelemelerle anılmıştır. Bahsi

geçen nitelemeler çoğunlukla devletlerin asker alma yöntemlerine bağlı olarak şekillenmiştir. Çalışmanın sınırları gereği askeri şirketlerin de kökeni olarak ele alınan “paralı” nitelemesine odaklanılacaktır. Paralı askerlik olgusunun tanımlanması için askerliğin “iş” olarak ne ifade ettiğinin anlaşılması gerekmektedir.

Askerliğin “İş” Olarak Neliği

Asker kavramı, Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununa (TSKİHK) göre “askerlik mükellefiyeti altına giren şahıslara (erbaş ve erler) özel kanunlarla Silahlı Kuvvetlere istisabeden ve resmi bir kıyafet taşıyan şahsa denir.” şeklinde; askerlik ise “harp sanatını öğrenmek ve yapmak mükellefiyetidir.” şeklinde tanımlanmıştır. Resmi kıyafet vurgusuna odaklanılarak değerlendirildiğinde kişisel olarak bir ayırım gözetmeksizin üniforma paydasında birleşme söz konusudur. İleride değinilecek olan paralı askerlik tanımlaması da TSKİHK’nin asker ve askerlik tanımlamasına paraleldir. Zira askerlik iş olarak ele alındığında bireyin taraf olması, bulunduğu taraf için muharebeye dahil olması ve karşı tarafa zarar vermesi gerekliliktir.

Askerlik işi denildiğinde genellikle yalnızca cephede savaşan birliklerin bir parçası olma hali akıllara gelmektedir. İş olarak askerlik Zürcher’e (2017: 11) göre harp alanından ya da cepheden ibaret değildir. Zürcher’in yapmış olduğu ayrıntılı analize göre, tarih yazımında emek yoğun iş ve askerlik işi birbirinden farklı olarak ele alınmıştır. Bunun sebebi olarak da emek yoğun işin artı değer üretmesine karşın askerliğin karşı iş olarak emek yoğun işin karşısında olduğuna dair düşüncenin varlığıdır. Bu karşıt düşünce ordu ve kolluk kuvvetin hangi bağlamda ele alındığına göre farklılık göstermektedir. Zira Althusser’in “devletin baskı aygıtı” olarak kavramsallaştırdığı ordu ve kolluk kuvvet, egemen sınıfın çıkarlarına göre hareket eden, baskıya öncelik veren ve sömürü ilişkisinin yeniden üretilmesinde siyasal koşulları zor kullanarak sağlamayı amaçlayan bir örgütlenme biçimidir (Althusser, 2014: 55-56) perspektifi devletin güvenlikten sorumlu kurumlarını emek yoğun işin karşısına yerleştirmekte, devlet ve egemen sınıf

arasındaki çıkar ilişkisinin varlığını kabul etmekte ve egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eden bir kurumun varlığına işaret etmektedir.

Buna karşın askerlik işi her şeyden önce emek yoğun faaliyeti de bünyesinde barındırmaktadır. Askerlik işinin ilk işlevi boyun eğdirme, öldürme, mevzi yıkma gibi yıkıcı hatta yok edici nitelikte olmuş olsa da emek yoğun tarafı da bulunmaktadır. Yollar, binalar, kanallar ve barajlar inşa eden asker bütün bu işlevine karşın diğer emek yoğun faaliyetlerden işçilerden, öğretmenlerden ya da hemşirelerden ayrılmakta son kertede ordu içindeki emek yoğun faaliyetleriyle diğer emekçilere benzemektedir (Linden, 2017: 10). Dolayısıyla askerlik işi olarak yalnızca savaşta yıkıcı ya da yok edici faaliyet gösteren kurumsal bir örgütlenmeden fazlasıdır. Emek yoğun sermayenin karşısında duran değil, emek yoğun sermaye içinde emeğin yeniden üretilmesinde işlev sahibidir. Ancak askerlik tek başına bir iş olarak düşünüldüğünde savaş alanı dışında harcadığı emek görünmezdir.

Devletin bir parçası olan ordular çeşitli alanlarda eğitilmiş, eğitildikleri alanda uzmanlık kazanmış ve askerliği “iş” olarak benimsemiş kimseler, devlet ve millet eksenli faaliyet göstererek her tür ihtiyaca cevap verebilecek teknik bilgi ve enstrümanlara sahiptirler. Bununla birlikte çalışmada daha ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere devlet dışı aktörler de başka bir deyişle vatandaş olmayan askerler devletlerin bu ihtiyacına maddi kazanç maksadıyla cevap verebilmektedir. Yirminci yüzyılda özel firmalar ve/veya özel askeri şirketler olarak adlandırılan, devlet dışı aktörlerin kökeni, askerliği iş olarak benimsemiş cephe (savaşarak) ve cephe arkasında (yemek, inşaat, temizlik, lojistik gibi) emek yoğun faaliyet gösteren paralı askerlerdir.

“İş” Olarak Aidiyetsiz Askerlik: Paralı Askerlik

Paralı askere duyulan ihtiyaç belirli bir coğrafya özelinde olmamış, geçmiş imparatorlukların büyük bölümünde doğal karşılanan bir asker alma yöntemi olmuştur. Mısır Medeniyetinde, Antik Yunan’da,

Makedonyalılarda, Kartacalılarda, Roma İmparatorluğu'nda, Orta Çağ Avrupası feodal düzen içerisinde izlerine rastlanmaktadır (Yalçınkaya: 2006; Ercan, 2014: 58-59). Askerlik becerileri sayesinde ücret karşılığı savaşan askerler, bazı iş biçimlerinin de ortaya çıkışını ya da gelişimini (bireysel girişimciliğin yükselişini, şirketlerin ilk biçimi ve yazılı sözleşmeler, vb.) yansıtmaktadır (Singer, 2008: 19). Zira maddi çıkar için becerisini bir sözleşmeye bağlı olarak kiralayan paralı askerliğin tarihi çok eskiye dayanmaktadır. Öyle ki Max Brebner “dünyanın en eski ikinci mesleği” olarak tanımladığı paralı askerliğin kökenini arkaik çağa kadar götürmektedir (Baydur, Çelik, 2021: 11).

Paralı askerlik “iş” olarak tarihin farklı dönemlerinde farklı şekillerde varlık kazanmış olup beynelmilel bir tanım olarak Cenevre Sözleşmeleri Birinci Protokol Üçüncü Kısım İkinci Bölümün 47. Maddesinde şöyle tanımlanmıştır (Yamaner, vd., 211-212):

“Esasen özel kazanç arzusu ile muhasamatta yer almak istemiş olan ve aslında, çatışmanın bir Tarafınca ya da Taraf adına, işbu Tarafın, silahlı kuvvetlerindeki benzer rütbe ve görevler için muhariplere ön gördüğü veya ödediği miktarın oldukça üstünde maddi karşılık alacağı vaat edilen;

Ne çatışmanın Taraflarından birinin vatandaşı olan ne de çatışmanın bir Tarafınca kontrol edilen topraklar üzerinde ikamet eden;

Çatışmanın Taraflarından birinin silahlı kuvvetlerine mensup olmayan;

Çatışmanın Taraflarından olmayan bir Devlet tarafından işbu devletin silahlı kuvvetlerinin bir mensubu olarak resmi görevle gönderilmemiş olanlar.”

Paralı askerlerin taraflarla herhangi bir bağlılığının olmaması gerekliliği göz önüne alınmadan emeği merkeze alan bir “iş” olarak değerlendirildiğinde ve harp etme konusundaki kabiliyetli kişiler olmaları gerekliliği esası temele alındığında, TSKİHK’de yapılmış olan asker tanımını akla getirmektedir. Yakın mesafelerde

sıcak çatışmalar için üniforma -öyle ki bazen üniforma dahi bulunmamaktadır- ve askerin bulunduğu taraf hareket etmesi için yeterlidir. Zira karşısındaki ve/veya kendisinden olmayan herkes potansiyel düşman, dolayısıyla etkisiz hale getirilmesi ya da öldürülmesi gereken hedeftir. Bu anlayış her tür savaşta mevcut olmakla birlikte tarafların mensupları ve organize olma biçimleri farklılık göstermektedir. Ayrıştığı temel nokta ise askerliği iş olarak benimsemiş kimselerin hayatlarının son bulmasında ortaya çıkmaktadır. Paralı askerin hayatının son bulması savaştığı taraf için bir anlam ifade etmemektedir. Öyle ki yirminci yüzyıl sonlarından itibaren hükümetler, vatandaş askerlerin savaş alanlarında yaşamlarının son bulması neticesinde ortaya çıkan toplum baskısını azaltmak için paralı asker yöntemine başvurmuşlardır. Böylece hem resmi olarak bir vatandaşın hayatı son bulmamış olacak hem de diplomaside kabul edilmeyecek eylemlerin sergilendiği durumlarda resmi bir askerin varlığından söz edilemeyecektir. Bütün bunların neticesinde paralı askerlerin savaşma motivasyonları yaşamak ve en fazla zararı vermek üzerine kuruludur (Topal, 2011).

Singer'e (2008 :43) göre paralı asker organizasyonunu diğer savaşanlardan ayıran yedi temel özellik şöyledir: savaştığı tarafla herhangi bir aidiyet bağı bulunmayan, sözleşmeden doğan bağlılık dışında ulusal bir otoriteye entegre edilemeyen, kısa vadeli maddi kar maksatlı savaşan, çoğunlukla yasal bir kovuşturmayla hüküm vermemek amacıyla gayri resmi yollarla getirilen, genel olarak geçici birlikteliklerle varlık kazanmış, savaşmayı hizmet olarak gören ve yalnızca savaşmaya odaklanan birliklerdir. Bu özellikler Machivelli'nin paralı askerlik yöntemine karşı çıkışını desteklemektedir. O'na göre paralı asker desteğine başvurma yöntemi teknik olarak bir sakınca barındırmamakta üstelik profesyonel olmaları dolayısıyla rakip karşısında üstünlük sağlamayı da beraberinde getirebilmektedir. Ancak bir devlet, paralı asker veya karma ordular yoluyla hayatta kalıyor ve bu anlayışla ilerleme gösteriyorsa asla istikrar ve güven içinde olamayacaktır. Zira söz edilen ordular

sevgiden yoksun, kâr amacı güderek savaşı, amaçsız ve savaş anında bağlılık yoksunluğundan olacak uğruna ölmeyi göze alamamaları dolayısıyla birlik olmaktan yoksun, hırslı, disiplinsiz ve sadakatsizdirler (Machiavelli, 2019: 81).

Machiavelli'nin görüşlerine paralel olarak paralı askerlik yöntemini "ahlaki hoşnutsuzluk" kavramsallaştırmasıyla ele alan Percy (2007: 1-2) ahlaki hoşnutsuzluğu iki bileşenle açıklamaktadır. Öncelikle meşru otoriteye bağlı olmaksızın güç kullanılmaktadır. Bu da paralı askerlerin kontrol edilebilir olmadıklarına işaret etmektedir. İkinci bileşen ise paralı askerlerin kendi çıkarlarına yönelik hareket etmesinden kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle kendi çıkarlarını -ki bu mali bir çıkardır- kamu çıkarının önünde tutmaktadırlar. Paralı askerlik uygulamasının büyük ölçüde ortadan kalkması ve/veya alternatif ordu biçimlerine başvurmanın anlaşılmasında ahlaki hoşnutsuzluk belirleyicilik göstermektedir.

Devlet ve vatandaş arasındaki ilişkide vatandaşın devlete karşı sorumluluk bilincinin ve bununla birlikte milliyetçilik, vatanseverlik gibi değerler ordu sistemi içinde kabul görmeye başlamasıyla paralı ordu anlayışının eksiklikleri ve/veya aksayan yönleri ortaya çıkmıştır. Zira paralı ordular bencil ve para temelli motivasyona sahip olan askerlerdir. Vatandaşlardan oluşan, devlet için gönüllü olarak savaşmayı göze alan orduların varlığı devleti güçlü ve itibar sahibi olarak göstermektedir. Bunun yanında vatandaşlardan oluşan orduların varlığı savaş için yapılan insan ticaretinin de önüne geçebilmekte, devletin bekasını esas alan savaşlarda vatandaşın doğrudan katılım sağlaması savaşın onurlu bir şekilde yapılabileceğine işaret etmektedir (Ibid; Sarıbeyoğlu, 2013: 1022-1023).

Paralı askerlik, az olan ordu nüfusu ve savaşı nitelikte askerinin yeterli olmaması dolayısıyla başvurulan bir yöntem olarak topyekûn harp anlayışına kadar devam etmiştir. Topyekûn harp anlayışının ortaya çıkışıyla birlikte ordu sisteminde millileşme

girişimleri başlamıştır. Kaynağını vatandaşından alan ordu anlayışının temeli Napolyon'un savaş anlayışıyla gerçekleşmiştir. Napolyon'un ordu sistemi içindeki belirgin değişimin kaynağı da 23 Ağustos 1793 Konvansiyonunun kabul ettiği zorunlu askerlik kanunudur (Yalçınkaya, 2006: 252). Napolyon Savaşları, Prusya'nın da sivil kaynaklı bir ordu anlayışını benimsemesini sağlamış ve vatandaş orduları, belirli bir standart haline gelmiştir. Tek seçenek olmasa da vatandaş orduları yaygın olarak başvuru bir ordu oluşturma yöntemi olmuştur (Percy, 2007: 103).

Vatandaş Ordularının Doğuşu Ve Paralı Askerliğin Askıya Alınması: Topyekûn Harp

Yirminci yüzyılda, devlet sistemi merkezleşmiş ve egemenlik anlayışı yayılmaya başlamıştır. Bununla birlikte sözleşmeye dayalı paralı askerlik sistemi dünya genelinde tercih edilen bir yöntem olmaktan çıkmıştır (Singer, 2008: 37). Paralı askerlik anlayışının tercih edilmemesinin temelinde topyekûn harp prensibine dayalı savaşma geleneğinin yaygınlığı bulunmaktadır. Topyekûn Harp kavramı "toplumların sahip oldukları bütün imkân ve unsurları kullanarak birbirleriyle kapsamlı ve şiddetli bir silahlı mücadeleye girmelerini" (Ludendorf, 2017: 8) ifade etmektedir. Topyekûn harp, bir tür bilinç ve politika olarak varlık kazanmıştır. Bu bilincin zemininde ulusların ırk farkındalığını yeniden kazanmaları ve akabinde ulusal ruhun kendileri için canlanması, süper güçlerin politikaları ve servetleri yoluyla diğer halklar üzerinde evrensel bir tahakküm kurma amaçlarının görünür hale gelmesinin sonucu olarak halkın korunması gerekliliği bir siyaset haline gelmiştir. Bu politika harp idaresinin ulusal olması gerekliliğine işaret etmektedir. Zira burada amaç halkı yaşatmaktır (Ludendorf, 2017: 23-24).

Uluslaşmanın hem sonucu hem aracı olan vatandaş orduları, on dokuzuncu yüzyıl itibarıyla Avrupa'da, Fransa'nın ardından ordu biçimine hâkim olmuş, imparatorluk orduları değişim göstererek vatandaş ordularına dönüşmüştür. Uluslaşma ve vatandaş asker

ilişkinini Eugen Weber Fransa'daki köylülerin "Fransız"a dönüşmesiyle açıklamaktadır. Zira askerlik on sekizinci yüzyılla birlikte belirli bir sınıfın hakimiyetinde olmaktan çıkarak kapsayıcı ve zorunlu hale gelmiştir. Böylece "aynı üniformayı giyen, aynı dili konuşan, aynı marşları söyleyen itaatkâr ve üretken bedenler (Foucault, 2000)" varlık kazanmıştır (Altınay, Bora, 2002 :141).

Percy'e (2007: 104-105) göre milliyetçilik anlayışının yaygınlaşması vatandaş ordularını doğurmamakta tam tersine vatandaş orduları milliyetçilik anlayışından kaynaklanmaktadır. Percy bu ters okumayı politika olarak görmektedir. Vatandaş askerlerin orduya dahil olmaktan ziyade savaşta elde edecekleri zaferler neticesinde ulusal hassasiyetleri uluslaşmada etkili olacaktır. Dolayısıyla vatandaş orduları milliyetçiliğin inşasında doğrudan belirleyicilik göstermektedir. Milliyetçilik akımının yükselişi ve bu yükselişin neticeleri arasında bulunan ulus devlet anlayışının yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan ulusal orduların baş aktör olduğu bağımsızlık ve birinci ve ikinci dünya savaşları, milletlerin varlık yokluk mücadelesi verdiği savaşlar olmuş, asker-sivil ayrımı gözetilmeden topyekûn düşmanlık anlayışı ve düşmanı topyekûn yok etme kaygısı güdülmüştür. Orduların temel motivasyonu devlet ve millet olarak yok olmamak olması dolayısıyla yalnızca maddi kazanç motivasyonuna sahip geleneksel paralı askerlere güven duyulmamaktadır. Güvensizlik ortamı paralı askerlerden tamamen vazgeçilmesine neden olmamış, yalnızca cephe gerisinde lojistik faaliyetlerde sınırlı olarak görev verilmiştir (Keser, 2020: 16).

Ulus devlet anlayışının sonucu ve/veya nedeni olan topyekûn harp ve vatandaş orduları anlayışı, küreselleşmenin insan hayatının yanında devletlere de sirayet etmesiyle birlikte savunma faaliyetlerinde buna paralel olarak askeri alanda bazı yapısal dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Yirminci yüzyıl başına kadar orduların asker ve mühimmat ihtiyacı son anda "savaş kapıya geldiğinde" temin edilirken iki büyük dünya savaşıyla birlikte asker ve mühimmat tedariki ve lojistiğinde büyük bir

gelişim sağlanmış, böylece devamlılık stratejisi “son anda” tedarik anlayışının yerine geçmiştir (Baydur, Çelik, 2021: 45-46). Dolayısıyla soğuk savaş, detant ve ikinci soğuk savaş dönemleri devletlerin güvenlik ihtiyacının özel sektör ve savunma şirketleri tarafından karşılanmaya başladığı sürecin periyotları olmuştur (Baydur, Çelik, 2021: 45-46).

Askerlik “İş”inin Kurumsal Şirketlere Devredilmesi

Devlet dışı aktörlerin savaşlarda taraf olarak varlık göstermeleri, insanlık tarihindeki karşılıklı çatışmaların varlığı kadar eskidir. Askerliğin bir iş olarak tarihsel süreci, askerlik işinin bir standartta bağlı olmadan değişim gösterdiğini ancak asla son bulmadığını göstermektedir. Özel askeri şirketler de askerlik işinin daha kapsamlı ve farklı alanlarda verdikleri hizmet biçimiyle yeniden üretilmesini ifade etmektedir. Zira paralı askerlik anlayışının ulusun yükselişi ve ulus devlet anlayışının kanıksanmasıyla birlikte geri plana atıldığı, vatandaş orduları yoluyla savaşta topyekûnlük anlayışı kazanan devletler halkla olan bağlarını da güçlendirmeyi amaçladığı barizdir. Ancak savaşlar zamanın ruhuna göre şekillenmekte, küresel nitelikteki değişkenlere doğrudan ve/veya dolaylı yoldan maruz kalmaktadır. Özel askeri şirketlerin kurumsallaşması ve devletlerin bu kurumsal şirketlere başvurması da zamanın ruhunun anlaşılmasıyla açıklanabilmektedir.

Özel askeri şirketler, her şeyden önce devletin tekelinde olan ordu kurumunun teknolojik gelişmeler ve iş gücü olarak özelleşmesi ve özelleşen ve/veya şirketleşen kurumların hizmetleriyle açıklanabilmektedir. Sivil bir oluşum olan bu yapılar devletlerle birlikte bireyler, şirketler ve uluslararası örgütlerce de başvuru alan, serbest piyasanın ürünüdür (Zabcı, 2004: 25). Savaşmayı ihtisas hatta hizmet haline getirmiş olan özel askeri şirketler, bir sözleşmeye bağlı kalarak ihale sistemiyle görevini icra etmektedir. Hizmetleri kişilerin, devletlerin ya da kurumların ihtiyaçlarını karşılamak üzere özel meskenlerin korunması, askeri üs ve limanların kontrolü, insani yardım maksatlı girişimlerde

korumacılık, istihbarat ve lojistik konularında eğitim verme gibi çeşitlilik göstermektedir (Tangör, Yalçınkaya, 2010: 131).

Çalışmanın sınırları gereği özel askeri şirketlerin tüm özellikleri ve etkinlik alanlarına değinilmeyecek, askeri endüstrideki konularına odaklanılacaktır. Askerlik işi olarak ele alınan paralı askerlik anlayışına paralel olduğu düşünülen teknoloji ve endüstri hizmeti, meydanlarda savaşılan askerlerin yeteneği ve canı yerine günümüzde teknoloji ve endüstrinin satın alınması anlamına gelmektedir. Burada amaç savaşlarda ihale sisteminin biçimi değişse de sabit kaldığını ortaya koymaktır. Savaş olgusu, klasik ve modern olarak tarihsel ve orduların biçimi ve zihniyeti bağlamında iki döneme ayrıldığında modern savaş biçimi paralı asker anlayışını neredeyse terk etmiş milli bilinçle vatandaş ordularına yönelmiştir. Savaş biçimleri ve ordular döneminin ruhundan ayrı düşünülememektedir. Zira yazılı tarihte savaşın olmadığı bir dönem neredeyse yoktur. Burada tartışılacak olan husus ağır eleştiriler alan paralı askerliğin çeşitli fikir akımları ve devlet politikaları gibi sebeplerle terkedilerek milli bir zeminde yürütülen savaş ve savunma faaliyetlerinin ardından neden yeniden devlet dışı aktörlere başvurulmuştur? Sorusudur.

Savaşın bir endüstriye sahip olması yeni bir gelişme değildir ancak özelleşmiş askeri endüstri ve bunu hizmet olarak sunan şirketler soğuk savaşın sona ermesiyle ivme kazanmıştır. Zabcı'ya (2004: 6) göre daha önce devletin tekelinde olan güvenlik ihtiyacını karşılama gerekliliği, ticarete ve finansa benzer şekilde devlet dışı oluşumlarca gerçekleştirilmeye başlamıştır. Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte güvenlik ve askeri teknoloji bağlamında gelişme ve değişimlerle birlikte özelleşme hızlanmış, kamu küçülmüştür. Dolayısıyla özel askeri endüstrinin varlık kazanmasında üç değişkenden söz edilebilmektedir: soğuk savaşın bitmesi, savaşın yapısal değişimleri, özelleştirmenin ivme kazanması (Zabcı, 2004: 10).

Soğuk Savaşın Son Bulması ve Neoliberal Piyasa

Bilinen insanlık tarihi boyunca izlerine rastlanabilen savaş olgusu asla son bulmamış ve sürekli değişim göstererek dinamizmini korumuştur. Olgu değiştikçe, olgunun baş aktörü olan ordular da değişim göstererek zamanın reel politiğine eklenmiştir. Muharebe tarzı sıcak çatışmalarla tarafların maddi olarak büyük kayıplar verdikleri, psikolojik olarak derin izler bırakmış olan iki dünya savaşı sonrasında (Aşçı, 2017: 44) sıcak çatışmalardan uzak stratejilerle psikolojik, ideolojik ve teknolojik olarak birbirlerini test etmişler, kendilerini ve müttefiklerini savunma sistemleriyle korumayı ve güçlendirmeyi amaç edinerek yatırım yapmışlardır (Gülmez, Tahancı, 2014: 226). Soğuk savaş dönemi nadir sıcak muharebeler dışında tarafların potansiyellerine dayanarak kurdukları dengeyi ifade etmektedir. Askeri alanda teknolojinin had safhaya çıktığı, silahlanma ve buna paralel olarak uzman personel istihdamının çok yüksek seviyelere ulaştığı dönem olarak ifade edilebilmektedir.

Birbirine karşı ve sürekli rekabet halinde olan iki farklı dünya görüşünü, ideolojiyi temsil eden çift kutuplu dünya anlayışı Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla son bulmuş, dünyayı doğrudan etkisi almış olan bu çift kutup anlayışının son bulması da varlığı kadar küresel neticeler doğurmuştur. Bu neticelerden savaşıma biçimi ve askeri alan dolayısıyla güvenlik de doğrudan etkilenmiştir. Soğuk savaşın son bulmasıyla birlikte savaş yapısal değişiklikler göstererek simetrik yapıdan asimetrik yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşümle birlikte devletlerarası savaşın yerini devletler ile devlet dışı aktörlerin giriştikleri savaşlar almıştır (Yalçınkaya, Türkeş, 2008: 56). Başka bir deyişle asimetrik savaş, tarafların kuvvetlerinin farklılıklar gösterdiği savaş biçimidir (Aşçı, 2017: 42).

Soğuk savaş sonrası askeri alandaki farklılaşmanın ve devlet dışı askeri kuruluşların yaygınlaşmasının temelinde soğuk savaş döneminde girilen silahlanma yarışı ve askeri personel istihdamı bulunmaktadır. Zira çift kutuplu dünyanın son bulmayacağı

düşüncesi, tarafların yatırımlarını kendilerinin ve müttefiklerinin savunma ihtiyaçlarına yönelik yapmalarına neden olmuştur. Soğuk savaşın son bulmasıyla birlikte devlet bünyesinde bulunan kamu kurumları küçülmeye başlamış, devlet eliyle yürütülen hizmetlerin bir bölümünde de özel sektöre kayış yaşanmıştır. Devlet güdümünden devlet dışı alanlara doğru yaşanan hareketlilikten askeri alan da etkilenmiş ve ordularda küçülme söz konusu olmuştur. Devlet bünyesindeki askeri alanın daralması ve arz talep dengesi özel askeri sektörün varlık kazanmasına olanak sağlamış (Yalçınkaya, 2006: 256) nihayetinde devletlerin küçülmesiyle ters orantılı olarak özel askeri şirketlerin ve bu şirketlerin personel sayılarında artış yaşanmıştır (Keser, 2020: 28-30). Özellikle ordulardan terhis edilmiş olan, sivil hayata uyum sağlama noktasında hazır olmayan profesyonel askerler özel askeri şirketlerin aradıkları nitelikleri taşımaktadır (Yayım, 2006: 101).

Gelişmiş ülkeler, ordu mevcutlarını azaltmaya gitmiş, bunun yanında uluslararası alanda yaşanan müdahalelere dahil olmaya başlamışlardır. Bu da devletlerin askeri harcamalarında artışa sebep olmuş, ortaya çıkan bütçe baskısı, askeri kuvvetin bir bölümünün ihale edilmesiyle aşılmaya çalışılmıştır. Zayıf devletler ise daimî ordulara nazaran daha az masraflı olan paralı asker kiralayarak savunma ihtiyaçlarını karşılamışlardır (Tangör, Yalçınkaya: 2010: 135). Özel askeri şirketlerin bir başka getirisi de hükümetin halka hesap verebilirliğini kolaylaştırmasıdır. Savaşa karşı duruşuyla varlık gösteren kamuoyunun güçlenmesi ve bunun iktidarlar üzerindeki baskısının artmasıyla savaş hizmeti veren şirketler alternatif haline gelmiştir. Üniformalı bir askerin savaşta hayatını kaybetmesi, hükümet üzerinde kamusal bir baskı kurmakta ve bu da siyasi bir maliyet anlamına gelmektedir. Buna karşın savaş esnasında hayatını kaybeden bir şirket çalışanı kamuoyu için kıymet taşımamaktadır. Bununla birlikte şirket çalışanı için şahsi olarak görülmekte ve bu karar vericilerin üzerinde bir baskı aracı olmamaktadır (Topal, 2011: 967).

Soğuk savaşın sona ermesi, özel askeri şirketlerin faaliyet alanlarının yanında personel temini için de büyük bir fırsat ortamı hazırlamıştır. Özel askeri şirketlerin verecekleri hizmetler için bilgili ve tecrübeli personel temin etmenin kolaylığı ve savaşta üniforma taşıyanın değil kendi iradesiyle orada bulunan ve neticeleri önceden kabul etmiş olan şirket çalışanın hayatının son bulacak olması bu şirketlerin küresel olarak yaygınlaşmasında ve sayılarındaki artışı kolaylaştırmıştır. Özelleştirme ve kamuda küçülme faaliyetleriyle birlikte askeri alanda teknolojik gelişmeler de devlet dışı şirketler aracılığıyla hayata geçirilmeye başlamıştır. Dolayısıyla harp endüstrisi ve savaşta teknoloji kullanımı devlet kontrolünde ancak ihale sistemiyle yürütülmektedir.

Askeri Teknolojinin Geliştiricisi ve Aracısı Olarak Askeri Şirketler Ve Savunma Sanayi Faaliyetleri

Savaşların özellikle de onun aktörleri olan orduların geçirmiş olduğu dönüşümlerin değişkenleri arasında en önemlisinin teknoloji olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira tarihte bir madene (demir, tunç, çelik, vb.) şekil verilmesi yoluyla savaş aleti elde etmek askeri alanda yapılmış bir icat olarak değerlendirilebilirken, günümüzde sanayi 4,0 olarak kavramsallaştırılan siber çağda tek bir düğme yoluyla geri dönüşü olmayan zararlar verebilen savaşma biçimi teknolojinin geldiği noktaya işaret etmektedir. Öyle ki günümüz silah endüstrisinin geldiği noktada kullanımının doğrudan sakıncalı olduğu, sahip olan gücün dahi verebileceği zararları göz önüne alarak kullan(a)madığı teknoloji bulunmaktadır.

Teknolojik gelişmenin savaşa etkisini büyük gücün kaba ya da us gücüyle fark etmeksizin desteklenerek zorbalığın egemenliğini inşa ettiğini Freud söyle ifade etmektedir (Freud, 2017: 98-99). Bu aynı zamanda askerlik işinin kaba güçten silah teknolojisinin gelişimine ve bu teknolojideki uzmanlığa, dolayısıyla usun iktidarına geçişinin de anlaşılmasında elzemdir.

“Küçük insan topluluklarında bir şey kimin kas gücü ötekilerden üstünse onun oluyor ya da onun isteği yerine getiriliyordu. Savaşta aletlerin kullanılmasıyla yeni bir kuvvet kazanan kas gücü, çok geçmeden yerini silahlara bıraktı. Kimin elinde daha iyi silahlar varsa ya da kim elindeki silahları daha ustalıkla kullanıyorsa, savaşı o kazanıyordu. Silahın savaşa sokulmasıyla zekâ üstünlüğü kaba kas gücünün yerini almaya başladı giderek, savaşın son amacıysa nasılsa öyle kaldı, uğradığı kayıplar ve direnme gücünün kalmayışı bir tarafı isteğinden ya da karşı koymasından vazgeçmeye zorladı (Freud, 2017: 98-99).”

Savaş ve teknoloji ilişkisinden önce salt teknolojinin kısaca ne olduğuna bakmakta fayda vardır. Teknolojik gelişme, yenilikler, icatlar ve süreçle doğrudan alakalı olarak anlaşılabilir. İnsanın ilişki içinde olduğu her şeyde görülebilecek olan teknolojinin insan evriminin parçası olduğu su götürmez bir gerçektir (Black, 2009: 11). Kaynakların daha verimli kullanımında çok önemli bir yer tutan teknolojinin gelişimindeki itici güç, yoktan var olmuş değil, onun gerçekleştiricisi belirli bir değişime odaklanmış zihinlerin ve beşerî ihtiyaç ve arzuların neticesidir (Black, 2009: 28). Başka bir deyişle teknolojinin üretilmesi doğrudan uzmanlık ve kendisinden önceki kümülatif bilginin belirli beceri ve tecrübeyle geliştirilmesidir.

Askeri alanda da öncü bir kuvvet olarak varlık göstermenin temelinde teknik alanda kazanılmış uzmanlık yatmaktadır. Yirmi birinci yüzyılda savaşların en belirgin tarafı, bilginin hükmünde geliştirilen stratejilerdir. Bu da askeri alanda uzmanlaşmış personel ihtiyacına işaret etmektedir (Singer, 2008: 62). Teknolojinin büyük bir hızla gelişmesi, modern silahların da sürekli gelişimine neden olmakta bu silahların bakım ve onarımı, ikmali ve kullanımı için de uzman personel ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle silahlı kuvvetler teknolojiye bağımlı hale gelmektedir (Topal, 2011: 967). Bu bağımlılık teknolojik olarak zamanı yakalamak mecburiyetinin fazlasıdır. Teknolojinin geliştirdiği aynı zamanda karmaşıktırdığı silah endüstrisi,

lkeleri silah alanında ihtisas sahibi olan özel askeri Őirketlerle çalıŐmayı tercih etmek zorunda bırakılmaktadır. Özel askeri Şirketlerin savaş endüstrisinde aracı işlevine yapılan vurgunun sebebi, teknolojik olarak yeterince gelişim gösteremeyen kuvvetlerin de hâkim silah teknolojisine ulaŐmalarına olanak sağlamasıdır (Topal, 2011: 969).

Askeri Şirketlerin silah endüstrisindeki aracılığı, teknolojik olarak ağı yakalayamayan ülkelerin savunma alanındaki donanım eksikliğinin giderilmesinde iŐlevsel olsa da aynı zamanda bu ülkeleri bağımsız bir savunma stratejisinden uzaklaŐtırmakta ve savunma bağlamında bağımlı hale getirmektedir. Bunun yanında askeri Şirketlerin yalnızca para temelli hizmet veren kuruluşlar olmaları dolayısıyla seçici davranmamaktadırlar. Bu da meşru bir devlete verdikleri hizmetin aynısını terör örgütlerine de verebilecekleri anlamına gelmektedir. Bu bağlamda vermiş oldukları hizmetlerde ayırım yapmayan Şirketlerin etik değerleri de sorgulamaya açıktır.

Serbest piyasanın rüzgarıyla büyük bir gelişim gösteren özel askeri Şirketlerin asıl sıçraması askerlerin sahada beden olarak varlık göstermesinden ziyade endüstrideki faaliyetleri olmuştur. Askeri endüstri alanındaki faaliyetleri, ihtiyaç duyulan personelin niteliğini deđiŐtirmiŐtir. Sahada savaşan ve motivasyonunu yaŐama mecburiyetinden alan paralı askerlerden teknoloji üreten ve geliştiren iŐçilere dönüşüm söz konusudur. Hızla deđiŐen dünya ve geliŐen teknoloji silahlı kullanan değil üreten iŐçilere ihtiyaç duymaktadır. Güçlü bir ordu barışın gvencesiyken askeri endüstrinin savunma alanındaki önemiyle birlikte ordunun yanında ađdaŐ teknoloji de olmazsa olmak haline gelmiştir. Devletlerin savunma harcamaları ve bünyesindeki teknoloji üreten askeri Şirketlerin kazançları bunu doğrulamaktadır.

Savunma harcamaları devletlerin btçelerinden ayırdıkları en yüksek miktarlar arasında olup, kendi varlığı ve halkını güvende tutmak, olası savaş durumu ya da saldırılara karşı koyabilmek için

silah ve mühimmat bunun yanında uzmanlaşmış personel ve araştırma geliştirme projeleri gibi ulusal güvenliğin sağlanması için yapılmaktadır. Vatanın ve milletin müdafaasına gerek kalmayacak tedbirlerin alınması güvenlik olarak tanımlanmakta, ulusal ve uluslararası güvenliğin sağlanması devletlerin silahlanmasına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu da dünyada silahlanma yarışını beraberinde getirmektedir. Yirminci yüzyılın ortalarından beri savunma sanayinin üretimi devletlerden ziyade dış kaynaklara yani askeri şirketlere devredilmeye başlanmıştır (Güler, Kışman, 2020: 88).

Savunma alanında dış kaynağa olan ihtiyaç geçmişe kıyasla yirmi birinci yüzyılda neredeyse bir mecburiyet halini almıştır. Yaşanan hızlı gelişim teknolojiyi üretilen geliştirilen ve satılan bir meta haline getirmiştir. Çok büyük bütçelerle sınırlı uzman personelin ürettiği günümüz teknolojinin ürünü olan silah, cihaz, araç ve gereçlerin üretim ve kullanımında yaşanan güçlükler özel askeri şirketlere başvurmayı neredeyse zorunlu kılmaktadır (Signer, 2003; Keser, 2020: 38). Dünyada savunma sanayi için harcanan paranın büyük bölümü silah üretimi ve onun geliştirilmesine harcanmaktadır. Silah üretim ve satımı yapan askeri şirketlerin 2019 yılına ait verileri "Defence News"² tarafından paylaşılmıştır (Güler, Kışman, 2020: 88-89):

Dünyada silah üretiminde en büyük 10 şirket içinde Amerika Birleşik Devletleri'nde 7, Çin'de 2, İngiltere'de 1 şirket bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri toplamda 559 milyar dolar, Çin 358 milyar dolar gelir elde etmiştir. Dünya silah pazarında satışların %47,27'sini Amerika Birleşik Devletleri'nden 41 şirket, %27,11'ini Çin'den 8 şirket, kalan %25,26'sını da Çin ve Amerika Birleşik Devletleri dışındaki kurulmuş olan şirketler gerçekleştirmiştir. Türkiye, sahip olduğu 7 şirketle Amerika

---

² Amerika Birleşik Devletleri'nde dünya savunma sanayi ve teknolojileri üzerine yayın yapan dergi.

Birleşik Devletleri, Çin ve İngiltere'den sonra dördüncü sırada olup 2019 yılında silah satışından 6235,29 milyon dolar gelire dünyada silah satışı gelirinde 11. sıradadır³.

2019 yılı toplam askeri harcama verilerine göre ilk 15 ülke dışında kalan ülkeler %19'luk dilimdeyken Amerika Birleşik Devletleri %38 oranında harcama yaparak ilk 15 ülke haricindeki ülkelerin toplam harcamalarının iki katıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra %14'lük dilimi Çin oluşturmaktadır⁴. Küresel ticaret diğer ürünlerde olduğu gibi askeri endüstride de aynı seyirde hareket etmektedir. Ek-1 ve Ek-2'de görüleceği üzere askeri endüstri ülkelerden ziyade şirketlerin tahakkümü altındadır. Ülkeler askeri alandaki kuvvetlerini şirketlerin üretim gücü ve kazancıyla sağlayabilmektedir.

Sonuç

Savaş olgusu eyleyenleriyle birlikte en fazla zararı vermek aynı zamanda en az tahribatı almak ilkesine bağlı kalarak günümüzde de aynı gerekliliklerle devamlılık göstermektedir. Bu yönüyle olgunun amacı aynı kalmış, amacın gerçekleştirilme biçimi reel politik bağlamında değişerek gelişim göstermiştir. Değişim ve gelişim orduların stratejilerinde ve silah teknolojisinde görülmektedir. Asker alma biçimi ve devlet politikaları ordunun mevcudunu ve mevcudun biçiminde belirleyicilik gösterirken teknolojik gelişmeler de ordunun tahribat gücünü başka bir deyişle silah kuvvetini bununla birlikte tahribat gücünün sınırlarını çizmiştir. Milliyetçilik düşüncesi ve ulus devlet yapılarından önce karma ordularla savaşan devletler emek yoğun faaliyetler içeren

---

³ 2019 yılında, dünyada silah üretimi yapan en büyük 10 devlet ve Türkiye şirketlerinin geliri için Ek-1'e bakınız.

2019 yılında silah üreticisi şirketlerin ülkelere göre tasnifi ve Türkiye için Ek-2'ye bakınız.

⁴ 2019 yılında yapılan askeri harcamaların yüzdeler dağılımı için Ek-3'e bakınız.

paralı askerlik anlayışına sadık kalırken, ulus bilinci bu anlayışa karşı çıkararak savaşmanın karakteristiğini yeniden üretmiş, politik bağlamda da dış kaynaklardan vazgeçmiştir.

Kapsayıcı nitelikte olan zorunlu askerlik ilkesi, milli orduların oluşmasına olanak sağlarken, politik olarak da halkın devletlere bakışını değiştirerek ulus devlet anlayışının gelişimine katkı sağlamıştır. Ulus devlet anlayışı dönemin reel politığının anlaşılmasında doğrudan belirleyicilik göstermiştir. Zira bağımsızlık savaşlarında ortak millet bilinci ve hassasiyeti ile vatandaşlık anlayışı gelişmiştir. Birlik vurgusu iki dünya savaşı sonrasında varlık kazanan iki dünya gücünün sürekliliğinde de belirleyicilik gösterecektir. Vatandaşlık anlayışının inşa edildiği sürecin sonu müttefiklik anlayışıyla devam etmiştir. Müttefiklikler yoluyla yeni bir payda inşa edilerek Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadarki süreçte dünya iki süper gücün dengeye dayalı mücadelesine sahne olmuştur. Dış kaynakların askeri alanda sıçrama yaptığı ve askeri şirketlerin günümüzdeki halini almasındaki en belirgin değişken soğuk savaşın son bulması ve bunun neticesinde kamusal küçülmeye giden ülkelerin dış kaynağa başvurması olmuştur.

Özellikle savunma sanayi alanında teknolojiyi yakından takip eden, buna yön veren hatta üreten şirketler savaşın hiç olmadığı kadar yıkıcı olmasına hizmet etmektedir. Devletlerin satın aldıkları bu teknolojilerin geliştiricileri olarak savunma sanayi personelleri paralı askerlerle maddi çıkar, uzmanlık, aidiyetsizlik gibi alanlarda ortak paydaya sahipken sahada kendilerinin değil sahip oldukları teknolojilerin olması dolayısıyla risksiz ancak daha büyük zarar potansiyeline sahip savaş eyleyenleri olarak çalışmaktadırlar. Askeri şirketler silah ve savunma sanayi alanında içinde buldukları ülkelerin itibarında ve iktisadi kalkınmalarında büyük etki sahibidir. Dolayısıyla vatandaş ordularının paralı asker anlayışını itibarsızlaştırarak ulus anlayışıyla kurtuluş mücadeleleri verilmesindeki etkisi göz önüne alındığında askeri alanda geliştirilen ve üretilen teknolojilere sahip olabilen ülkeler gerek

iktisadi kalkınma gerekse küresel itibar olarak geleceğin dünyasında söz sahibi olabilecektir.

Paralı askerlikten savunma sanayine tarihsel gelişim sürecindeki dönüşümlerim arka planına bakıldığında paralı askerlik anlayışının askıya alındığı dönemde devletlerin vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesi günümüz dünya sınırlarının çizilmesini sağlamıştır. Savaşta topyekûnlük anlayışı milliliği ve yurt bütünlüğünü sağlayarak ülkelerin bağımsızlığında belirleyicilik göstermiş bununla birlikte güce dayalı dış baskının da ortadan kalmasını sağlamıştır. Buradan hareketle ülkelerin savunma sanayi ve silah endüstrisi alanında yapacakları milli hamleler yirmi birinci yüzyıl bağımsızlığını ifade etmekte, küresel itibarın ve ülke ihracatının artmasında, beyin göçünün engellenmesinde doğrudan belirleyicilik göstermektedir.

Kaynakça

- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (çev. A. Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Altınay, A. G. ve Bora, T. (2002). Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik*. (Der.) T. Bora ve M. Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 140-154.
- Aşçı, B. (2017). *Ordulardan Devletlere Strateji*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Baydur, M. ve Çelik, Ş. (2021). *Devlet, Sermaye ve Paralı Askerler*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Black, J. (2019). *Savaş ve Teknoloji*. (çev. C. Yücel). İstanbul: Doruk Yayınları.
- Bröckling, U. (2008). *Disiplin: Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi*. (çev. V. Atayman). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ercan, Ü. (2014). Güvenlik Faaliyetlerinde Özelleştirme: Paralı Askerlik mi? Özel Askeri Birlikler mi?. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*. 5 (1): 51-67.
- Ferud, S. (2017). *Bir Yanılısamanın Geleceği Neden Savaş?*. (çev. K. Şipal). İstanbul: Say Yayınları.

- Fry, D. (2007). *Beyond War: The Human Potential For Peace*. New York: Oxford University Press.
- Güler, M. A. ve Kışman, Z. A. (2020). Uluslararası Silah Ticareti ve Savunma Harcamaları. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(2). 87-97.
- Gülmez, N. ve Tahancı, B. (2014). Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14 (28): 225-252.
- Keser, A. (2020). *Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılım ve Geleceği*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Linden, M. V. D. (2017). Önsöz. *Askerlik "İşi"*. (Der) E. J. Zürcher. (çev. D. Şendil). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ludendorff, E. (2017). *Topyekûn Harp*. (çev. A. Çifçi, E. Çifçi). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Machiavelli, A. (2019). *Prens*. (çev. Kemal Atakay). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Malaseviç, S. (2018). *Savaşın ve Şiddetin Sosyolojisi*. (çev. S. Sarı). Ankara: Hece Yayınları.
- Oppenheimer, F. (1997). *Devlet*. (çev. A. Şenel, Y. Sabuncu). İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Percy, S. (2007). *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*. New York: Oxford University Press.
- Sarıbeyoğlu, M. (2013). Uluslararası İnsancıl Hukuk Perspektifinden Vatandaşlık: Geleneksel Sonuçların Dönüşümü. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71 (1): 1021-1049.
- Singer, P. W. (2008). *Corporate Warriors The of the Privatized Military Industry*. New York: Cornell Universty.
- Şengönül, A. (2019). *Dördüncü Nesil Savaş*. Ankara: Çizgi Kitabevi.
- Tangör, B., Yalçınkaya, H. (2010). Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7 (25): 127-154.
- Topal, A. H. (2011). Uluslararası Hukuk Açısından Özel Askeri Şirketler ve Şirket Çalışanları Statüsü. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60 (4): 963-1022.

- Uzbilek, B. (2019). Sınıflı Toplumların Doğuşu. *Altüst Dergisi*. Sayı: (28). 12 Mart 2019, <http://www.altust.org/2019/03/sinifli-toplumlarin-dogusu/> (erişim: 10.10.2020)
- Yalçınkaya, H., Türkeş, K. T. (2008). Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4 (7): 55-89.
- Yalçınkaya, H. (2006). Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 61 (3): 247-277.
- Yamaner, M., vd. *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Yayım, A. F. (2006). *Savunma Sanayinde Küreselleşme Biçimleri: Özel Askeri Şirketler*. (Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zabcı, F. Ç. (2004). *Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler*. Tasam Yayınları. Stratejik Rapor. (56).
- Zürcher, E. J. (2017). Askere Alımlarda ve Askeri İstihdamda Dünyadaki Değişiklikleri Anlamak. *Askerlik "İşi"*. (Der.) E. J. Zürcher. (çev. D. Şendil). İstanbul: İletişim Yayınları, 11-40.
- Gould, J. (2020). Arms Trade Momentum. *Defensenews*. 17 Ağustos 2020, www.defensenews.com (Erişim Tarihi: 10.10.2020).
- Military Expenditure Database. *Sipri*, Nisan 2020, <https://sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-and-military-expenditure/military-expenditure> (erişim: 10.10.2020).

EKLER**EK-1: 2019 Yılı En Büyük Savunma Gelir Hacmine Sahip 10 Şirket ve İlk 100 Şirket Arasındaki Türkiye Şirketleri (Defensenews)**

2019 Yılı Sıralaması	Şirket	Ülke	2019 Yılı Geliri (Milyon Dolar)	2019 Yılı Geliri (Milyon Dolar)
1	Lockhead Martin	ABD	56,606.00	59,812.00
2	Boeing	ABD	34,300.00	39,350.00
3	General Dynamics	ABD	29,512.00	39,350.00
4	Northrop Grumman	ABD	28,600.00	33,841.00
5	Raytheon Company	ABD	27,448.00	29,200.00
6	Aviation Industry Corporation of Chine	Çin	25,075.38	66,858.00
7	BAE Systems	İngiltere	21,033.27	23,370.30
8	Chine North Industries Group Corporation Limited	Çin	14,771.60	68,074.15
9	L3Harris Technologies	ABD	13,916.98	18,074.00
10	United Technologies Corp	ABD	13,090.00	77,000.00
48	Aselsan A.Ş.	Türkiye	2,172.57	2,290.61
53	Türk Havacılık ve Uzay Sanayi	Türkiye	1.858,35	2.226,79

89	BMC Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Türkiye	533,56	676,59
91	Roketsan A.Ş.	Türkiye	515,18	515,18
92	STM Savunma Teknolojileri Müh. Ve Tic. A.Ş.	Türkiye	485,08	503,73
98	FNSS Savunma Sistemleri A.Ş.	Türkiye	374,94	374,94
99	HAVELSAN A.Ş.	Türkiye	295,61	342,27

EK-2: 2019 Yılı En Büyük Gelir Hacmine Sahip İlk On Şirketin ve Türkiye'nin Ülkelere Göre Toplam Geliri (Defensenews)

2019 Sıralaması	Ülkeler	Şirket Sayısı	Şirketlerin Toplam Geliri (Milyon Dolar)
1	ABD	41	227408,41
2	Çin	8	94998,85
3	İngiltere	10	37254,61
4	Fransa	4	23528,71
5	İtalya	2	12792,01
6	Rusya	2	12666,5
7	Hollanda	1	11266,57
8	İsrail	3	9808,65
9	Güney Kore	4	7413,34
10	Japonya	1	6570
11	Türkiye	7	6235,29

Ek-3: 2019 Yılı Dünya Askeri Harcama Oranları (Sipri)

Sıralama	Ülkeler	Yüzdelerik Oran	Sıralama	Ülkeler	Yüzdelerik Oran
1	ABD	38	9	Japonya	2.5
2	Çin	14	10	Güney Kore	2.3
3	Hindistan	3.7	11	Brezilya	1.4
4	Rusya	3.4	12	İtalya	1.4
5	Suudi Arabistan	3.2	13	Avusturalya	1.4
6	Fransa	2.6	14	Kanada	1.2
7	Almanya	2.6	15	İsrail	1.1
8	İngiltere	2.5	16	Diğer	19